



977

ԱՐԱՄ Յ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ԽՈՒՆԿ ԵՒ ԱՐՅՈՒՆՔ

ԴՅՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

ԳԱԳԻԿ ՕԶԱՆԵԱՆԻ

ԱՌԱՋԱՐԱՆՈՎ

ԹԹԹ ԾԾԾ

ՄԱՐԶՈՒՄ

ԻՐԱՆ ՆԵՐՍԻ-ՄՐԱՊԵԱՆ

1910

891.99

Գ-14

891.99
9-14

DEC 2011 01 JAN 2009

ԱՐԱՐ Յ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ԽՈՒՆԿ ԵՒ ԱՐՑՈՒՆՔ

ԻՆՏԵՐՆԱԿԱՆ

(1907-1916)

ԳԱԳԻԿ ՕՋԱՆԵՍՆԻ

ԱՌԱՋԱԲԱՆՈՎ

8977

Հրատարակութիւն

ՅԱԿՈԲ Մ. ՍՐԱՊԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

Թ/Լ 1

1910

ՄԱՐԶՈՒՄ

12 MAR 2013

29568



ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԻՆ ԵՐԳԻՉՆԵՐԸ

ԵՒ

ՆՈՐԱՆԾԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵԼԾ ՄԸ

—*—

Իր գոյութեան բոլոր օրերուն մէջ Հայ կեանքը համակ բանաստեղծութիւն մը եղած է կարծես՝ մերթ դիւրացներդական ու խրոխտ, մերթ սրբազան ու ազաւան, մերթ քնարերգական ու դիւթիչ, մերթ սիրային ու տարփոտ և մերթ՝ ու թերեւ ալ յաճախ՝ լացող ու սարսռուն: Հայուն կեանքը, իր բոլոր փոթորկալից ելեւէջներուն մէջ, չարանն եղած է այլազան դիմայեղումներու, որոնք ազդած են իր ճակատագրին վրայ, և անխուսափելիօրէն առաջ բերած՝ բմբուռումներու, դադափարներու, զգացումներու և խորհուրդներու փոփոխական պատկերներ, անոնց վրայ դրոշմելով կնիք ժամանակակից հայեցողութեան: Ու Հայ բանաստեղծութիւնն ալ, իրրեւ հարազատ երգիչը այդ կեանքին տառապանքներուն ու ցնծութիւններուն, սաւառնումներուն:



25467-60

բուն ու անկումներուն, անշնչափ պատկերոտ և համապատասխան եղած է հայ կեանքին, որչափ սեւ է բանաստեղծութիւն չէ կրցած միևնույն համընթացութիւնն ունենալ սեւ ազգի մէջ, թերեւ տնտ'ը համար որ Հայր բանաստեղծ ցեղ մը եղած է և շատ անգամ գործելէ, բողբոքելէ ու պահանջելէ աւելի լալ, օրհնել և երգել գիտցած է միայն:

Թղթատեցէ՛ք Հայուն բանաստեղծական: Բանահիւսութիւնը, ուսումնասիրեցէ՛ք տնտը նահատակ կեանքը, ու պիտի տեսնէք թէ անշնչափ հարապատ արձանագրութիւն մ'է առջինը, որչափ սրտայայտ ու ցնցող է վերջինը:

Հայուն կեանքի ե'րգն է Հայ բանաստեղծութիւնը: Հին և անյիշատակ ժամանակներու մէջ Հեթանոս Հայութեան մեհենական օրհներգուները, հնադարեան բանութիւններու, քնարներու և ծնծղաներու լնկերակցութեամբ՝ Հայուն հեթանոսական վառ կեանքը կ'երգէին և աստուածներու ու ոգիներու սրտագին փառարանութիւնովը կը գինովնային:

Հեթանոս Հայութեան ե'րգն էր ասիկա:

Դիւցադնական պաշտամունքները սիրտը կը կազմէին հեթանոս Հայուն կեանքին: Ան, — Հայր, — հպարտ էր երբեմն իր դիւցադուներով և պարծանքով կ'երգէր Գողթան երգիչներու գոհար երգերը, որոնք անոնց կեանքը կը պատմէին, և որոնք մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէին, ինչպէս կը հաւատայ մեր անդուգական պատմահայրը, Խորենացի:

«Երկնէր երկին եւ երկիր,

երկնէր եւ ծիրանի ծով,

երկն ի ծովուն ունէր զկարմրիկ եղէգնիկն,

Բնդ եղէգան փող՝ ծուխ ելանէր,

Բնդ եղէգան փող՝ բոց ելանէր,

եւ ի բոցոյն պահանքիկ վազէր.

Նա հուր հէր ունէր.

Ապա թէ բոց ունէր մօռուս,

եւ աշկունքն էին արեգակունքը»

Հեթանոս Հայութեան Քրիստոնեայ Հայութիւն մը յաջորդած էր: Ամբողջ Հայաստանի վրայէն անցած էր Քրիստոնէական շունչը: Ամեն Հայ աղօթող դարձած էր, ամեն Հայու սիրտ՝ երկնաւոր թաղաւորին համար կը բարախէր, ամեն հոգի նուիրման տաճարի մը վերածուած՝ Քրիստոսի փառքին ընծայարանը կը ներկայացնէր: Աղօթող, օրհնող ու բարբառող Հայութեան շրջանն էր, մանաւանդ չրջանը գերագոյն նահատակութեան...: Կարմիր վարդաններ պատերազմի դաշտերը ոռոգած էին իրենց արիւնով ու քաղաքական և կրօնական իշխանութիւններ միացած՝ անմահ մարտը կը մղէին: Ու Նաբեկացին, այդ մեծ աղօթողը, կ'երգէր իր անմահ՝ Նաբեկին մէջ,

«Տէր իմ, տէր, տուիչ պարգեւաց, ինքնաբուն բարի, անշամնդաղ գիտութիւն, աներկեւան տեսութիւն, անստուեր ծագումն, անստուեր համգիտս, աներկալ խոստումն, ըստքովմեծար թագաւոր...»

մինչ անդին, Կիլիկիոյ բարձունքներուն վրայ, Շնորհաւուն Հայ եկեղեցիի չքնաղ քերթողը, ոսկեղէն գիրերով կը հրահէր

«Առաջ լուսոյ, արեգակն արդար, առ իս լոյս ծագեալ
Բղխումն ի շօրէ...»

Բնաշխարհի տաքնապները, քանի՛ քանի անգամներ անոր լեռներուն ու դաշտերուն վրայ, քաղաքներուն ու գիւղերուն մէջ չրջան ընող սովն ու հուրը, արիւնն ու արցունքը, արտաքին թշնամիներու անհանդուրժելի բռնադատութիւններն ու խժըժութիւնները և ներքին վէ-

ճերն ու պառակտումը ստեղծեցին լացող ու ողբացող
Հայութիւնը, որուն զգացումները չեն հայլիանար իս-
րենացիին նշանաւոր ողբին մէջ (*) .

« Ողբամ զքեզ, Հայոց աշխարհ, ողբամ զքեզ... »

և կամ նորագոյն Հայ բանաստեղծներու ամենէն ժողո-
վրդականին, Գամառ-Քաթիպայի հետեւեալ տողերուն
մէջ, ուր Արաքս կը պատասխանէ ,

« Խնչքս մընաց էն օրից,

Ո՛ր ջըբամօս գեղերըս,

Ո՛րը իմ շէն քաղաքից,

Ո՛ր բեկրալի տեղերս... »

Հացող Հայութիւնն էր ահա այդ :

Սէ՛րն ալ երգեց Հայ բանաստեղծը : Սրտի ձայնին
անտարբեր չէր բոլորովին Հայ քնարը : Եւ ի՞նչ պոյծու
ու պառակտում են հայկական սիրային երգերը : Մտիկ
ընենք պահ մը Նահապետ Քուչակին ,

« Ես ծագ ծիծեռնակ պիտէի, գօրն զքո տուն մտնուի

Ան բարձր մօյսան չարսախզ ես ի հոն բուն մը շինէի... »

Երեսդ է լուսին նման ու գիւթերդ ի դասիւր գիշեր...

Քնքեր բեհեշդի խնծոր՝ Լի ծովուն տուած քեզ աչեւ... »

Ու վերջապէս մարտական փողը հնչած էր : Կոռուող
Հայութիւնը ասպարէզ եկած՝ հսկայ ազատամարտը կը
մղէր : Յեղը իր գերագոյն երկունքին ու ձգնաժամին մէջ
ըմբոստացումի բուռն զայրոյթով կ'երգէր իր բանաս-
տեղծներուն միջոցաւ ,

« Ես մինչ ի մահ կախաղան,

Մինչեւ անարգ մահու սիւն,

Պիտի գոռամ, պիտի կրկնեմ,

Անդադար ազատութիւն... »

(*) Մովսէս Խորենացի, Դ. Գիրք, Գլ. ԿԸ.

Եւ կամ, ազատուած բոլորովին իր դարաւոր թըմ-
բիւրէն, մարտական արի ոգիով մը կը գոռար ,

« Զարթի՛ր, որդեակ, յուշ բեր, վե՛ր կաց,

Պատերազմի փողն հնչեց,

Զարթի՛ր գոչէ ծայն հայրենեաց,

Քո պարտք զքեզ կը կոչէ... »

Ահա Հայ Բանաստեղծութեան դրոշմը՝ իր ընդհանուր
գիծերուն մէջ միայն , որոնք շատ յատկանշական են սա-
կայն և ցոյց կուտան թէ Հայ Քնարը Հայ կեանքը եր-
գած է :

*
* *

Ներկայ հատորիկով նորընծայ բանաստեղծ մըն է որ
Հայ բանաստեղծութեան սրահէն ներս կը թեւակոխէ՝
դողդոջ ու վարանոտ անշուշտ : Իր երգերը , որոնք ամ-
փոփուած են այս գրքոյկին մէջ, կը թուին բերել մեզ
հայրենաբաղձիկ շունչը : Հայուն կեանքի երգը կ'ոլո-
բակուի անոր մէջ, երիտասարդ և դեռատի բանաստեղ-
ծին նկարուն գրիչովն արուեստագործուած : Ժամանա-
կակից Հայ բանաստեղծներէ ոմանց սիրոյ թրթիւր մի՛-
փնտռէք անոր տաղերուն մէջ : Հոն կայ ողբ , աղօթք
ու կոչում, հոն կայ Հայ կեանքին լայր , բոլորք , երգն
ու կեանքը՝ հոս ազատութեան արըշտանքովը զեղուն ,
հոն ազգային աղէտին արտամայուշ արհաւիրքովը ակազ-
ձուն , հոս՝ հերոսներու աղօթքովը զեղեցկացած և հոն՝
բանաստեղծական մաքուր շունչով մը տողորուն :

Ըսինք՝ թէ յուսալից նոր դէմք մը կ'ողջունենք ,
երգիչ մը, որուն մէջ նմանադրութեան անմեղ ձգտումը
տեսակ մը սիրուն ինֆլասպրեսան հետ կը զուգորդուի :

Հայ բանաստեղծութեան դաշտին մէջ կ'աւելնայ դե-
ռատի մշակ մ'ալ որ տպահովարար քաջալերանքի և նե-
րողամտութեան կը կարօտի դեռ՝ քան արհամարհանքի
կամ խծրծանքի :

1 | 14 Դեկտեմբեր 1909

ԳԱԳԻԿ ՕՋԱՆԵԱՆ

ՄԱՐԶՈՒԱՆ

206

Անոր՝ որ արցունքովն օծեց
Քնարիս թելերն նորընծիւ,
Եւ բուրումնաւեց զանոց,
Անուշ խունկով մ'ըզզլիսի:
Ա. Յ. Դ.



ԱՐԱՄ Յ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ



ԽՈՒՆԿ ԵՒ ԱՐՅՈՒՆԵ

ԲԵՐԲԵՐԱՆԵՐԻՍ

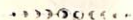
Դուք անկրթական, անգրագիտ,
 Հեշտ երազներու մեր պատիժն էք,
 Մեր փսիկ մը պէս, եւ մեր փայտիկ,
 Մեր սի եղկոյի, մեր փայտ, մեր արտոյն,
 Եւ պատանկիստ յոյսերու անփայտ,
 Բռնապետու, իրաւունքու ոգրոյն.



ԽՈՒՆԿ ԵՒ ԱՐՑՈՒՆՔ



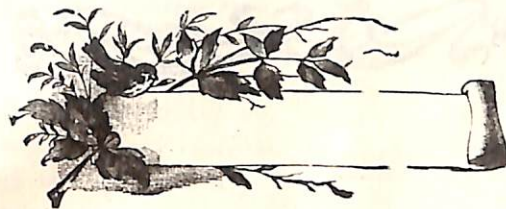
ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐՈՒՄ



Դուք անկյաքսիան, սիրուն, անդորրիկ,
Հեշ երազներու մեր պատկերն եղաք,
Մեր փանկ մը աղու, եւ մեր փոքրիկ . . .
Մեր կե երգեցիք, մեր փայլ, մեր սոխակ . . .
Եւ պատանեկան յոյներու անվերջ,
Իտալներու, իդներու ողջոյն .

Մեկ՝ նշոյնն աղօս, ջիւնք մեկ ցոյժը պերճ...
 Ճստագայթ մ'եղաք գունահ, դողդոջո՛ւն...
 Եւ խորհուրդներուն պատկերը, սրտում
 Յոգներուն աղօս մեկ նշխարն եղաք...
 Մերք փայլակ եղաք, եւ մերք որոտում,
 Մերք անխօս քարքառ, եւ մերք աղաղակ...
 Մերք սեր երգեցիք, մերք արիւն անգին,
 Մերք փոքորիկներն, յոյզերն իմ հոգւոյս
 Տարտաւ ու մշտադ, իդներն իմ կեանքին,
 Եւ մերք Հայրենիքս աշ անտարակոյս,
 Աղօս ցոյժերով ուրուագրօճեցիք...
 Մերք ցոյ մը եղաք, մերք խռնակ քաղցրահոտ,
 Մերք արցունք եղաք, քոյր մը համբարձիկ...
 Մերք ծաղիկ - ծիծաղ, երազներ՝ անյօդ,
 Եւ իմ բովանդակ Կեանքս երգեցիք...

† Յունիս 1910



ՔԵՐԹՈՂԻ ՍԻՐՏ

Կեանքիս նշան
 Մութ, քիւրադեմ,
 Մի գերեզման...
 Էլ ես գիտեմ...

Քերթողի վիւ,
 Այլ միշտ նշան
 Սի՛րսն է, որ ես
 Հսեղ կ'ուզեմ...



ԽԱԲԿԱՆՔ

Մոռք ե...

Խաւարը կը թրապէտէ իր արհաւիրքներուն հետ...:

Դիզագնանարսի երգեր կը շուռնին:

Ես իմ ճամբաս կը շարունակեմ

Երագներուս հետ միս միմակ,

Ի դձերուս հետ առանձին:

Տառապանքի հովիտն ի վար...:

Ըստերներու աշխարհին կը մօտենամ:

Գերեզմաններ:

Որովք զբոսը, հիւծող վանկեր

միշտ հեռ ի հեռ

Անցորդներու փոխ կուսային...

Գերեզմաններ:

Որովք ինձ պէս

Կը հեծեին ու կուշային,

Լուռ տակուռ մը կ'ըջան հիմա,

Արհաւիրք մը՝ անցորդներուն,

Որովք փայրագօրէն,

Կեանքի մոլիկներէ վերջ անհետաւան.

Ազատանարսի կռիւներէ յետոյ,

Ճակատագրականօրէն՝ կարծես՝ կը սիրեն

Միեւնոյն այդ շիրիւներու,

Այդ դաժմաններու արհաւիրքներուն հետ,

Մըքութեան մէջ ապրիլ, մըքութեան մէջ երգել,

Ու շարունակել իրենց փագը

Այդ արիւնոս յիշատակներու աշխարհին մէջէն,

Շարունակել իրենց զընացը:

Այդ փըշոտ ճանապարհին վրայ,

Հասնելու համար աշխարհ մը:

Հերոսներու աշխարհը...:

Ես ալ ...

Այդ փագին մէջ ուղեկորոյս,

Կ'երգեմ երգեր,

Որովք հիւծող հոգւոյս,

Անուշ սարսուռներ կ'ըջան,

Ու անդրաշխարհի կեանքով գեղուն...

Միշտ դէպի վեր...

Այդ քախտութեան հովիտէն՝ ո՛հ, դէպի կեանքի շերտ դաժան,

Կը քարտուկան ես անվեհեր...

Մոռք ե...

Խաւարը կը թրապէտէ իր արհաւիրքներուն հետ...:

Կուշալ...

Լուսինն ալ կուշայ դառնօրէն,

Անպերու պատշաճութեան մէջէն

Ցոյց տալով իր թխտաւած դէմքը...

Հուսիսը՝

Տրխուր հարսի մը պէս,

Որ իր կուրծքի վանդակէն բըռցած աղաւնիին կը նայի
ակընկառոյց...

Հարսի մը պէս՝

Որ կը մարե իր սիրոյ արեգը...

Արիւնէ ովկեանի մը մէջ,

Ուր կեանք ի՛ր հաճոյքներով,

Առկայծող մոմ մըն է միայն...

Ես՝ այս վերելքին մէջ յոգնած,

Յուսահատ անկում մը կ'ունենամ...

Ու գերեզմաննոցին պատին տակ խաւիսն,

Ըստերներու աշխարհին մէջ կ'երկարիս...

Եւ անմարմին ուրուականներու հետ,

Որոնք մոռիս ծրէկներու պէս,

Իմ չորս կողմէն

Վեր կը բարձրանան անդադրում,

Կը խօսիս երկիւղած ու դողդոջուն,

Եւ անոնք մեր,

Ճիւղապիւն զառանցանքներով

Դէշիւեան պատգամներ կ'ուռան ինձ...

Պատգամներ՝

Իմ յուսահատ անհաւատի տենդոս հարցումներուն,

Որոնք կը կրկնեն շարունակաբար,

Խորհրդաւոր լռութենէ մը վերջ,

Դողդղացող, անորոշ, մո՛ռք շեշտով մը...

Մոռ ե...

Խաւարը կը իրապէս իր արհաւիրքներուն հետ...

Կը մըքաղնի երկինք...

Խաւարը իսկոս մոռ,

Աւտոմատ ալ չիլան հիմա...

Անպրայններու ճայքունները երկինք կը դողդոջեն,

Ու փայլակներ,

Օձերու պէս,

Մեր կը պըղըլին երկրէն անբաւ տարածութեանց,

Ու կը գալարուին օդակ, օդակ

Պըրիւրով մոռի մարմնացած աշխները...

Ես անգիտալ այս ճայներուն բընութեան...

Միւտնոյն հարցումը, միւտնոյն շեշտով...

Անհաւատի ու շատիկեանի մը պաղարիւնութեանը

Կը կրկնեն ու կը կրկնեն...

Մինչ մըխացող հոգւոյս խճերը...

Կը փայլալուին, կը փայլալուին,

Ու ծրէկ, ծրէկ...

Ճիւղապիւն շատերներու հետ զրկընդիստնելու,

Գողորշիներու պէս,

Վեր կը բարձրանան, վեր կ'ելեն,

Անպարտած սրտիս անկապոյտ երկինք ճեղկելով.

Ու կը կորսնչուին տակաւ...

Խաւար հորիզոններու մըքատներ ոտքիս մէջ...

Մոռ ե...

Խաւարը կը իրապէս իր արհաւիրքներուն հետ...

Հարցումներու կը կրկնուին արեւի՛ ցուրտ, արեւի ուժգին.

Մըքութեան մէջ

Փոքորիկը կը տատանուի,

Փոքորիկը՝ հոգւոյս, փոքորիկը՝ բընութեան...

Գոռում, գոռում իրարու կը յայտնեն

Անդրձ, անդալա՛ւ...



Երգ մը կը խրոտի հողիս նիւր...
 Կը հառաչեմ... :
 Աղջիկս մը ծայնին պէս բարակ,
 Ու նոյնքան նսեւ դիտող այդ ծայնը,
 Ու շատ անգամներ լուսն էի,
 Ու շատ անգամներ ունկնդրեա՜ւ այդ լացող փսկերուն.
 Որովհետեւ մը երգերն ըրաւ կը բռնէին ինձ հետուին,
 Հիսնա արդեօք...
 Ենչո՞ւ պիտի կը մերկեն... :
 Ես որ ամեն անգամ...
 Պայծառ ու լուսնակայ երկրնիս հըր սակ
 Սիրած էի լսել այդ երգերը մարմնորդ,
 Երիտասարդի յաւառ ցատունով մը դարձեալ...
 Չայնին մօտենալուն կ'ըսպասեմ...
 Այդ ստուպո՞ղ հողիս...
 Խաւարի արհաւիրքներուն հետ ալ... :
 Քիչ յետոյ այդ երգը խնդ'աւ ալ կ'ըլլայ... :
 Այդ ռոպէէն վերջ
 Ինձ պէս ստուպող հողի մ'ալ կը ճանցնայի...
 Ո՛հ, այդ երգերը պիտի մը երգերը չեի,
 Այդ դիզգագնի մը մօր՝
 Հերոսի մը՝ որ երգած էր... :

«Ամէնայն ճեղ մահը մի է.
 Մարդ մի անգամ պիտ' մեռնէ,
 Բայց երանք, որ իւր ազգի
 Ազատութեան կը զոհուի... »

Մութ էր...

Խաւարը կը փրայտէր իր արհաւիրքներուն հետ... :



ՍՐԻՆԳՈՒԶՍՐԻՆ...

Դողդոջ մասներուդ՝
 Հըստունը վեհ է
 Մրինգիդ՝ ջրդուս...
 Ու մեզ հըրդեհէ,
 Երբ մեկն պիտիսմ,
 Ունկնդրեմք հողուդ,
 Եւ ամեն անգամ
 Տեկոյս երգերուդ... :

Դողդոջ մասներուդ՝
 Հըստունը վեհ է
 Մրինգիդ՝ ջրդուս...
 Ու մեզ հըրդեհէ,
 Երբ ամեն անգամ,
 Սուրբ պիտիսմ
 Ունկնդրեմք իսկիսմ՝
 Չայնիդ շնորհայի...
 Երգերուդ մեկն միջ
 Գողջը եւ պիտեմ,

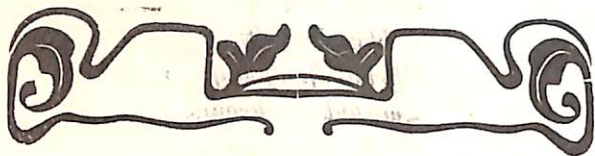
Երգերուդ անսկիս
 Եւ թըրթռումներուն... :
 Երգէր սիրային,
 Երգէր մանկական...
 Որովք քովք մ'ունին,
 Սիրայիւր այնքան...
 Երգէր ո՛հ, սիրուն,
 Որովք մեր սրտին
 Տենդոս յոյզերուն
 Մէկ ցոյցն են մըքին...
 Երգէր հեշտ այնքան,
 Ո՛հ, տարբ արագէն,
 Որովք ո՛հ, մերք շուն,
 Եւ մերք ալ երգեն...
 Բայց սիրուն են էլ
 Երգերն Հայրենեաց,
 Որովք է վայել,
 Բո աշխարհն անանց...

*
 * *

Դողդոջ մասներուդ
 Հըպումը քեթեւ
 Է. հեշտ եւ ջըղո՛ւս...
 Երբ առնէ ո՛հ, քեւ,
 Հոգիդ զխորտէն... :
 Երգերն Հայրենեաց,
 Բայց էլ աղաւ են...
 Տըխնւո՛ւր. մենակեաց
 Երգէ՛ միշտ երգէ,

Այդ ին մեղեդիք,
 Միևնով վերէ,
 Սիրով մը միստիք... :
 Հայրենեաց երգէր,
 Որովք մեր հոգւոյ
 Թըրթիջ սան, քեւեր,
 Յոյզեր տանձաւոր... :
 Երգէ՛ յաւէս դու,
 Ըստեւրաց մեղէն,
 Երգէր կենսասու,
 Զի քաղցը՝ հընդեն,
 Անովք միշտ մեզի.
 Հայրենեաց երգերն
 Են ո՛հ, անովք՝ զի
 Հայրենեաց վերտէրն... :





ԱՆՁՐԵՒԱՅԻՆ ԻՐԻԿՆԱԾՈՒՑ



Պահը միսիսի, երազային, ջրխոր է ...
Ես միայնակ խուցըս փաշտած՝ ջրխորային
Արեւելի՛ս՝ փոքրիկացից, փրփուրէ ...
Մուր անպերուն յուզումս ծովը կը դիտեմ ... :

Պատահանըս դեռ չեմ լրիւս արեւուն
Թշուրընացող արծաթ ցոյներն իրիկուան,
Որով ունի երազներու պէս, հեռուն ...
Հորիզոնին մըքուքեան մէջ կը հեռան ... :

Բայց անպերն այդ մըքուքիսիս ու նրբեմ,
Կուզան տիեզ լ'արեւմտեանսին, հեղեղի
Ես շառաւր միկն հեռուն կը լրտեմ ... :

Պահը միսիսի, երազային, ջրխոր է ...
Անուշ փաղը քեղեւորութեամբ եւ յրդի
Ծաղիկներուն մեղիկութիւնը կը բուրէ ... :

Պահը միսիսի, երազային է, ջրխոր ... :



Ո՛Ւ, ՉԵՄ ԿՐՆԱՐ ԵՐԱԶԵԼ

Եւ մըքուքեանցները՝ հոգիս կը սանցեմ, հոգեվարքի ...
Մութի աննիւթ նեխարէն ծըծեղ կ'ուզեմ ես անյազ ...
Սըրճիս վերջը ըսպիսացա՛՛ կ'արիւնի .
Ես գիշերի վեհութեան մէջ,
Չայրոյթիս կասաղութե՛նէն ...
Լրիւսածներու ո՛ն, ցաւասանք երգը կ'երգեմ ...
Եւ մըքուքեանցները՝ հոգիս կը սանցեմ, հոգեվարքի ... :

Գիշերի մըքուքիւնն է որ դարձեալ կը տիեզ հոգւոյս ... :
Մեռնող արշաղոյսներէ վերջ,
Արշաղոյսի մը նոր յայտնութիւնը,
Գերեզմանումս ու յուսահատ սրճիս մէջ ...
Ո՛ն, չեմ կրնար երազել, ո՛ն, չեմ կրնար երազել ...
Գիշերի մըքուքիւնն է որ դարձեալ կը տիեզ հոգւոյս ... :

Սրճիս արիւնն քաջութեան ներս հանդարճօրէն
Ո՛ն, դարեւու մըքուքիւնը կը խուժէ ...

Եւ ես անխառնում կեանքներու
Բիւր ցաւովը կը շառաւրիւ երկիւղածօրէն ...
Սրճիս արիւնն քաջութեան ներս
Ո՛ն, դարեւու մըքուքիւնը կը խուժէ ... :

Մեռնող արշաղոյսներէ վերջ ...
Արշաղոյսի մը նոր յայտնութիւնը,
Գերեզմանումս ու յուսահատ սրճիս մէջ՝
Չեմ կրնար երազել, ո՛ն չեմ կրնար երազել ... :

Եւ մըքուքեանցները՝ հոգիս կը սանցեմ, հոգեվարքի ... :

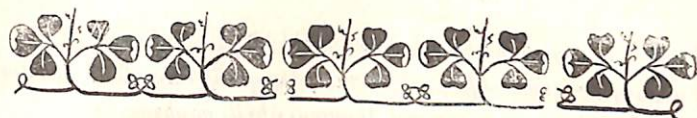
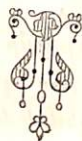


ԱՆՄՈՌԱՆՔ...

Թե՛ սրխուր ըլլամ, վրդովեալ, զրսում,
Մեղանադձօրեմ,
Թե՛ հոգիս պստեմ վրջեր անպսում...
Քեզ յիշեմ նորեմ...

Մի՛, հեշտ վայրկեաններ հաճոյներով չի,
Թե՛ ունենամ ես,
Թե՛ անուշ խոհեր, սիրո՛ւն, հրաշալի...
Դարձեալ յիշեմ քեզ...

Արցունքի ժամեր քե՛ ունենամ ո՛հ,
Դարձեա՛լ դառնօրեմ,
Իմ վրջերուն մեջ յաւեհս պրտով գոհ,
Յիշեմ քեզ նորեմ...



ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԳԱՐՈՒՆԸ

Ա

«Ազատութեան գարունը նոր խոհերով, նոր յոյսով...
Մենք աւեհեալ ձեզ կուգանք, մենք ողորմեալ կուգանք ձեզ,
Որ, ո՛հ կրակիմ, արժանոք, արհաւիրներ,—մահ ու սով—
Կը բերեիք անխնայ մենք Հայութեան ո՛հ, զոգցես...
Մենք՝ որ մըքիմ գիշերներ անյոյս, անձայն, անշքուկ,
Մենք՝ որ այսպէս միմեզ յոյս, աստուծոն հետ միասինակ,
Լուսնեկիմ հետ դողաւար կ'ըստստեմք՝ արձաշտք
Ձեր երկրնիմ սակ աղօս, միմեզ հընչեղն այն կոյնակ,
Որ սիրոյ հետ մերք ցաւով սրխուր երգեր կը հընչեր...
Վրդովեալ գիշերի լռութիւնը խաղաղիկ...
Մենք՝ որ այսպէս կ'երգեիք միմեզ մարդը հոս Ազատ ճեր,
Մենք՝ որ դժբախտ, զրկուած, ո՛հ, կ'ընկեիք ճապարակի,
Մենք՝ որ սուգի ու ողբի մարգարեներն էիք՝ յար
Մենք՝ որ կայրոյս երկրնի անհունութեանց մեջ նորեմ
Թրոշեիք, բայց՝ հեռ ի հեռ, սուխումով չի, վրջահար...
Տրխուր սրխուր կ'երգեիք մեղանադձիկ, դառնօրեմ
Մենք՝ որ լռիկ կ'ողբայիք, անձեռեղով ցոյ ու շաղ
Լացող, երկոյ թուրքիսի ծանկներուն շուռ, բեկբեկ
Պարզեալ մերք երկնային այն խաւարոս մըքընաղ,
Որ մահուան մեջ կը հեռայ վախով, դողով անաբեկ...

Մենք՝ որ այսպէս յաշխեան հեծեծեքու, որպաշու
Դասապարտուած էինք միշտ՝ արդ կուզանք ձեզ մենք ձերման,
Կարմիր, կապոյտ դրօշով Ազատութիւն ցօղեք։
Ազատութիւն՝ լի յոյսով, եղբայրութեամբ լի համակ... :»
Երգէ՛ր կ'ուզեն քրոջուններ կարծես, ձայնով մը հրդու...
Աւետեղով զարունը՝ ազատութեան առաջին... :



«Ազատութեան զարունը իսկապէս, սիրով գոյգ...
Մենք աւետեղ ձեզ կուզանք, մենք ողջունե՛ք յիւրախ
Որ ո՛հ, սովոր էինք յար ընկեղ փառաց արտաւայ,
Ընկեղ արիւնն անձնուրաց հերոսներուն փառք...
Կարօս շողի ու ցօղի, կարօս յոյսի կենսասու...
Կարօս երգի, աղօթքի, կարօս քրոջնոց երգերուն,
Կարօս հովիտի սրբիկիցի, կարօս կեանքի ու մարդու...
Մենք՝ որ սովոր էինք յար ծըծեղ արիւնն եւ արիւն...
Ու պահ մը վերջ մենք անկայս, ու պահ մը վերջ ոսկակոյս,
Անկերեայք ըղբայր դասապարտուած էինք՝ աղ
Կուզանք արդ թու վերջընեղ մըջուններու այդ սեւ ֆող...
Ցոյց տարու ձեզ արեւը Ազատութեան շուրջապ... :»
Երգէ՛ր կ'ուզեն ծաղիկներ կարծես շեշտով մը ոգով...
Աւետեղով զարունը՝ ազատութեան առաջին... :



Ազատութեան զարունը ո՛հ, տենչերով, երազով...
Մենք աւետեղ ձեզ կուզանք, մենք ողջունե՛ք կուզանք արդ...
Մենք՝ որ լռիկ ու մըջիկ կ'ընթանայինք ցուրտ ու ցով
Ըսուերներու աշխարհէն... ուսուսեղով ու զըւարթ...
Մենք՝ որ ջրի տեղ արիւն փորփորաւից ցայտէինք...
Մենք՝ որ արեւմտ յախրացած կը գոռայինք, ո՛հ, յաւեհ
Ամպրոպներէն անարկու, ջրըսեղով երգ, սրբիկ...
26

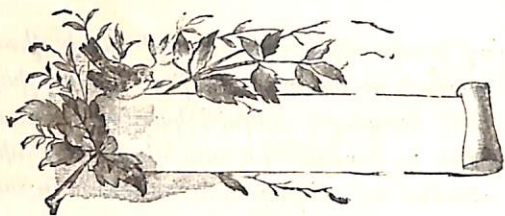
Աշխարհներով կաւարմիր, աշխարհներով վեհ ի վեհ...
Մենք՝ որ պաղած ու սառած, մենք՝ որ հաւակ ջիւնը արիւն...
Մենք՝ որ էինք ճապարակի պնդան կարմիր ու բոսոր...
Որ ո՛չ ոք իսկ կը խորհէր թէ այս գեղակ մ'է տիրուն...
Մենք՝ որ անխիղճ ու անգութ գոռումներով մըջագոր,
Լախած էինք անխընայ կիներ, աղջկանք, օրհորդ...
Եւ ո՛հ մարտած էինք տա՛հ շա՛հ սրտերու յաբախմունք...
Եւ յախրացած էինք աղ կըլեղով մարդ եւ անցորդ...
Մենք՝ մեր ուղիւն կը փոխենք մենք մեր ճամբան կը քողովն...
Երգէ՛ր կ'ուզեն վրասիներ կարծես, ձայնով մը միշտ յորդ,
Աւետեղով զարունը՝ ազատութեան առաջին... :



«Ազատութեան զարունը ո՛հ, իղձերով սիրաշուր...
Մենք աւետեղ ձեզ կուզանք, մենք ողջունե՛ք կուզանք արդ...
Դաշ Եւ անտառ Եւ քառուս Եւ շեռ Եւ ձոր Եւ բըրբուր,
Երգէ՛ր կ'ուզեն հեշտօրէն կարծես ձայնով մը զըւարթ...
Աւետեղով զարունը՝ ազատութեան առաջին... :



Ո՛հ, միւն խոհուն եւ զիստու եւ զարունը կը դիտեմ...
Իր վրէշտուն մեջ հիստա, իր երկունքի մեջ ջրնիւն...
Եւ կ'ունկընդրեմ իր ձայնին խորհուրդներով՝ զիստադեմ...
Զի կ'ըզգամ թէ զարունն աղ Ազատութեան առաջին...
Պիտի ըղբայ արիւնով յրդի զարուն մը աւաղ... :



ԻՆՁ ՀԱՄԱՐ ՄԻ՛ ՀԱՐ...



Մայրիկիս

Ամայք բոցեղեկ երբ ոռոտան սեղազիկ,
Երբ այլելըս չի բըրբըռայ իմ հրնար...
Ու ես վերջին հրաժեշտը տամ իմ կեանքին՝
Դու գիս չե՛ս մոռնար... :

Սոսնձնոքեան մեջ երբ միմալ ես ապրիմ...
Ու խոշ սեղեկ գիս պաշարեմ հրաքար...
Եւ ալ ո՛չ ոք ինձ ես կարծեմ մըստիմ՝
Դու գիս չե՛ս մոռնար... :

Երբ սեղեկոռու գոհը շրջամ աներկբայ...
Ու փափասներս վիշտ մը դառնան ինձ հաւար...
Եւ երբ մոռնիմ ես սիրով մը խաբէբայ...
Դու գիս չե՛ս մոռնար...

Եւ երբ օտար հորիզոններ, առշարոյս...
Մոռնա՛ն ձօնեղ խեղց ցոյներն հրաշիս...
Եւ իմ ա՛յրս ալ հաշի՛. հաւսնի՛, ընդաքոյս՝
Դու գիս չե՛ս մոռնար... :

Երբ ալ մոռնամ կեանքիս Իսթաֆն, ու անոք
Ո՛հ, ես շիրմին փարիմ շրխեղծ, սեղանահա՛ր...
Ու գերեզմանն ինձ փայր մը ըլլայ անսնորմոք՝
Դու գիս չե՛ս մոռնար... :

Երբ մըստիմք ձօնեղ մոռնան առաւմաք
Գերեզմանիս փարիմ վըրայ անքարքար...
Եւ խամեղոռու հաւար ո՛չ ոք ընէ տոգ...
Դու գիս չե՛ս մոռնար... :

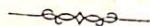
Երբ Սիրուհիս ալ չընչեկ գիս երբեք...
Գերեզմանիս ճամբան մոռնայ երբ մոյս...
Ու դու յիշեւ դեռ պատանիս... սրտաքեղ
Ինձ հաւար մի՛ շար... :





ԼՈՒՍՆԻ ՏԱՐՓԱՆԷՔ

(Հնչեակ)



Անուրջ,
Պատրանի,
Իմ շուրջ
Երանգ...

Մինչ յոյս
Թողուն,
Եւ յոյս
Բերուն...

Իմ կեանի
Վիշ, սեր,
Տարիանի...

Յոյգեր...
Ունի
Լուսնի... :



ԶՈՒՂԱԼ ԻՂՁԵՐ

Էրայի ես,
Իրիկունսն սա՛
Լուրբը րեկեզ...

Ու մեղմովի...
Յաւեք հերս
Ես փարեի... :

Ժապառեկի...
Ես արփաւեք
Ծաղի մ'ըրայի...

Ու մազերուն՝
Փարեի գեք
Ես՝ երեւուն... :

Կամ ըրայի...
Շունչը հովուն,
Ու սիրայի

Ժանեակի հուր,
Ես ծաղկեւուն
Փարեի յուն...

Կամ մի քրոջուն
Ես ըզայի...
Բիլ, դողդոջուն,

Ու ներս հեռ
Ես ապրեի
Վայր մը անհեռ... :

Ես յախեալ
Երգ մ'ըզայի,
Ու ա՛հ, միայն

Իր շրթներէն
Դուրս քրոջեի
Ազատ՝ ինչ... :

Կամ մի անուրջ
Ես ըզայի...
Ու ներս շուրջ,

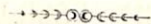
Ներս վերել
Թեւածեի
Միջ հեռիհեռ... :

Կամ մի բուրբառ՝
Ես ըզայի
Զեռքին մեջ՝ վառ...

Ներս անգիւն,
Եւ խընկեի
Սերը կեանքին... :



ԱՆՈՆՅ ԵՐԴԷ...



Ազատքեան շուրջն արձանիկն...
Ցուրտ շիրիմներ իրենց դարձեալ
Մերկութիւնը կ'ողբան զրոյն...
Սառ խոհանոցով կը մախացեալ,
Նահասակներ կուշան նորէն...
Կ'երգեն իրենց վիշտն ու հառաչ,
Անյոյս շունչով մը դառնօրէն...
— Զի ա՛հ, անոնք չունին մի խաչ...
Մի մահաւաճան՝ իրենց կեանքին
Տառապանացն այո՛, գոնէ
Ցոյց տալու ա՛հ, նըշոյն անգիւն...
Զի հաճոյքին արդէն հո՛ն է... :





ԻՆՉ ԿԱՅ...

(Տիեզերքին մէջ)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆ ԵՒ ԼՈՒՍՆԿԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆ

«Ձիւնը շողեւնէր կախուած քեքեւ,
 Հեզահամբոյր դու շունահ'ի...
 Անհունին մէջ պատկեր ինծի քե ինչ կայ...
 Ինչ կայ հեռուն,
 Սա՛ շուաւոր կապոյտէն վեր...
 Առեղի վեր...
 Աստղերէն անդին
 Առեղծրածային ինչ խորհրդներ,
 Ինչ գաղտնիքներ կան... :
 Անըրպէսին մէջ հոգին վիշտ ունի...
 Միտը՝ տրայտանք...
 Միտը՝ վերացում,
 Ո՛հ, թրոխք ունի...
 Ունի՞ ցընորներ, երազ, յոյս, պատանք...
 Հոն ինչ կայ ըսե՛ք... :»

ԼՈՒՍՆԿԱՆ

«Հեռուն, ինչ կայ...
 Ինչ գաղտնիքներ կան,
 Եւ ինչ առեղծրած...
 Ե՛ս եղջեր գիտեմ... :
 Կապոյտէն վեր,
 Առեղի վեր...
 Աստղերէն անդին,
 Անըրպէսին մէջ,
 Ուր դարեւու յիշատակը կայ միայն...
 Ո՛չ յոյզ կայ, ո՛չ յոյս
 Ո՛չ սեր, ո՛չ կոյտեր...
 Հոն ցընորք չըկայ, չըկա՛յ հրդաւանք,
 Ո՛չ անուշ կայ հոն, եւ ո՛չ աչ հոգի...
 Այլ միայն Օրէնք... :»





ԵԿՈՒՐ ԸՍԻ

Եկո՛ւր ըսի...
 Օր մը ծովուն,
 Եկո՛ւր ֆեզի
 Հե՛ս ո՛հ, սիրուն
 Պահ մը եւեթ...
 Խոկանի, երգեմ
 Ռհ, արփառե՛ս
 Սիրով մը մեմ... :
 Դու որ այնքան
 Ունիս յոյզեր
 Յաւերժական,
 Տենդ մ'ալ եւ սեր,
 Դու՝ որ ինձպէս
 Սարսուռներ, դեռ
 Ռհ, դառնապէս...
 Ունիս վրշեր...
 Եկո՛ւր ըսի
 Եկուր դու ծո՛վ
 Մեմ մեկուսի...
 Մեմ գիշերով...
 Կուսի մ'հանգե՛ս,
 Մըխանի միմալ,
 Ժըպի մեզ գեթ...
 Թերեւս լուսնակ... :



ԲՈՆԱԲԱՐՈՒԱԾՆԵՐԸ

(Դրուագ մը Կիլիկիան բաժնէն ջարդերէն)

Ա՛յ յայտնա պատմեց բարեկամս .
 «Սարսափելի էր այն գիշեր...
 Լուսնակ չկար .
 Ծառերուն մէջ, անսառնացած ծառերէն դուռս,
 Խառնիկ մը շիջած բոցը
 Կը բռնողնէր աւետ աւետ,
 Ու մարմնացած, գերեզմանուած լռութեան մէջ անհաւոր,
 Վայրագ ձայներ կը լրտնէին...
 Յաղթանակի ե՛ւ Ռճիւրի ե՛ւ Արեան
 Պիղծ պատգամը անեղօրէն որոտառող... :
 Այգեսանի մեռելաշունչ մըրութեան մէջ
 Կապարի պէս ծանր, արեան քաղութեամբ խոնար,
 Կը փաշէիմ, կը փաշէիմ խառնափաշէիմ
 Ռհ, Հայ Կեանքին անիրաւուն ու արիւնոս ճաւաքներէն,
 Արիւնոս ցուպ մը մեր ձեռքը...
 Ցուպ մը՝ գուցէ ոճրագործի,
 Որ ըջապէն հոն մոռցած
 Աւարի վայր մը խոյացաւ...
 Կամ քերէս ցուպ մը՝ պակղըխացած Հայորդիի,
 Որ մեռնելու պահուն իր արեան մէջ քաթդէիմ
 Ռհ, փոյն ի վար երկընցող... :

Կես գիշեր եր մո՛ւր , արհաւիրո՛ւ, կես գիշեր եր մըռայրանա՛ծ
Մեկի շնչասպառ , կես մը գիժնով
Արեւան հոսե՛ն՝ ուր գիշերի սրբութիւնը կը պըղծէր...
Ընկերիս հէ՛ս , պանդորիսօրէն
Հո՛ն խոյացանի՛ք...
Հո՛ն , ուր պահ մ'առաջ
Թիւրք ասրոյիս մը
Ահեղօրէն զագանացած
Հաճոյքի ու Արեւան պարը կը դառնար ,
Արեւան պարը կը դառնար...
Այդ ճարձասո՛ւ խառնոյթի
Բոցերուն փայճ կետէշէն...
Ահեղօրէն զագանացած... :

Զարհուրեղի՛ տեսարան... :
Խառնոյթը կը ճարձասէր դեռ ,
Իր աղօս բոցերով լուսաւորելով ճրճգունած ու այրանդակ
դեմքերը մահացածներուն... :
Այրըւած հոգիներուն աճիւնները
Կը ցանցընուէին աշխարհիս ջուր ծագերուն դիմաց ,
Ու ծառերուն ճիւղերը կը զաշարուէին մահազուժօրէն ,
Այդ բոցերուն ճախրէնէն այրըւած ու ցանցած... :
Մեր աչքերը կարմրած էին հոսող արեւան ճախրէնէն ,
Ու մեր ոտքերը կ'այրէին կոյսերու արիւնէն հըրացած... :

Մարդկային Սիրս...

Մարդկային Ոճիր...

Հայ աղջիկներ իրենց սրբէն դաշունուած ու կիսամերկ ,
Գեղադիմ հարսներ փայրենասպիւղը լըւած ու անպատշաճ

Բըռնաբարումի փայրենութենէն վերջ...
Հո՛ս, ծառերուն մեջ , անճառացած ծառերէն դուրս ,
Այգեւսանի մեռելաշունչ մըրութեան մեջ
Կը խոխային
Կարմիր պարը այդ գիշերին...
Կարմիր ժըպիսով մը...
Հայունիի իրենց մախճար սրտերուն մեջ ճաճարացած ,
Պանեղով Ոխը դարերուն... :

«Ահեղ Ոճիր» ըստ ընկերս...

«Բըսըմնէլի» եւ գոչեցի...

Ու մօտեցանի մեռելներուն այդ սրգալի...

Լըսելու համար վերջին ձայն մը , ճրոյիտի մը , բողոք մը ,
Բայց առա՛ւ... :

Զկար ճախ սիրս մը բարախող... :

* *

Անպացած գիշերին մեջ , մեկի ճրսմօրէն...

Մեր անարիւն տուրերով...

Մեր փոքրերուն գերեզմանը հոն փորեցինի՛ք...

Թաղերու համար յաւերժ ,

Հայունիի բըռնաբարումի պատիւը...

Ու մեր դաշուններով

Անոնց հողախոյսը կընկեցինի՛ք երկիւղածօրէն...

Ու մերկուած

Մեկի հեռացանի դրժոխացած այդ փայրերէն...

Ու գիշերանց , մոռիկ մեջէն

Ո՛հ , անձաւօր , ու անայի ճախրաներէ

Մեկի միւնչեւ Սիւ փաշեցինի՛ք...



ԳԵՐԵԶՄԱՆՆԵՐ . . .



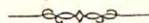
Գերեզմաններ կան արսասոխով զի . . .
Գերեզմաններ՝ ո՛հ, մոռցւած՝ մինչ մենի
Յիշատակն անոնց սուրբ եւ պաշտելի,
Մեր հոգիներուն մեջ դեռ կը պահենի . . . :

Գերեզմաններ կան վայրի դաշտերում . . .
Անխոս, անծաղիկ գերեզմաններ՝ ոյց
Միշտ այցելու մենի՝ զբոսուր ու զբոսում՝
Աղօթքներ ունիւնի հեկ, ցանկապարոյց . . . :

Ո՛հ, դաւթարաններ, շիրիւներ կան ալ . . .
Անշուք շիրիւներ՝ կորսւած, անհետ՝
Որոնց մենի փառած միշտ կ'ուզենի մընալ . . .

Գերեզմաններ կան այո՛, որոնց մենի . . .
Միշտ գերին եղած՝ սուրբ սիրով յաւեհ
Ո՛հ, սեւ հողերուն խառնընթիւ կ'ուզենի . . . :

Գերեզմաններ կան քաղաքի, անայի՛ . . . :



ԳԻՇԵՐԻ ԵՐԳՍ



Յուսահասօրեն . . .

Դարձեալ զիշերի երգըս ե նր երգել կ'ուզեմ.
Յաւատանց ու հոգեցունց
Գիշերի՛ երգըս ե նր երգել կ'ուզեմ . . . :

Մեռնող կեանքերու, ու անհասակ հոգիներու
Դաժան մահը ողբացող
Գիշերի՛ երգըս ե նր երգել կ'ուզեմ . . . :

Չարչարանքի ու արհաւիրքներու օրումն մեջ,
Թաւառուած ու խնայած հոգիներու քախտերով
Գիշերի՛ երգըս ե նր երգել կ'ուզեմ . . . :

Վեհօրեն անուամբ
Իմ հոգւոյս մընայի արշարոյսին մեջ խաւարցիւն,
Կարմիր օրերու արհաւիրք եղերեղող
Գիշերի՛ երգըս ե նր երգել կ'ուզեմ . . . :

Յուշաբքի կախարհակով լեցուն,
Ու անկեղ հոգիներու նայումսէն բանաստեղծըսած
Կամար օրերու արհաւիրքի երգը՝
Գիշերի՛ երգըս է որ երգել կ'ուզեմ... :

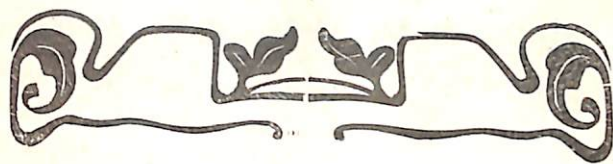
Արեւծագի տարածանոյ վեհութեան մէջ,
Գիշերի՛ երգըս...
Բաններու խորհն,
Ու մահասպարս աստրեալներու նաւերէն դուրս քըռչող
Գիշերի՛ երգըս է որ երգել կ'ուզեմ... :

Բրոնաքարուած աղջիկներու...
Ու անպատշաճ հարսներու ամօրի երգը՝...
Գիշերի՛ երգըս է որ երգել կ'ուզեմ... :

Անպարտէշօրհն դիւցազն,
Կըռանիքե կամներու հոյսկապ երգը ռազմաշունչ՝
Գիշերի՛ երգըս է որ երգել կ'ուզեմ... :

Հերոսական ռազմերգեր չեմ ինքնաերգած
Անոնց փառքը վեհօրհն ներքողող...
Պարզ եւ զիտուր երգ մը՝
Գիշերի՛ երգըս է որ երգել կ'ուզեմ... :

Յուսահասօրհն...
Դարձեալ գիշերի երգըս է որ երգել կ'ուզեմ...
Յաւաստն ու հոգեցունց
Գիշերի՛ երգըս... :



ԱՂՕԹՔ՝ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒՆ



Արշալոյսի նշուշներուն հետ ջիւնք եւ ուղիս...
Աղօթք մ'ունիմ եւ նահասակ հերոսներուն,
Աղօթք մը՝ աւուր եւ հոգեցունց ու սրտաքառղիս՝
Արեւծագի ցոյներուն հետ ձուլուած՝ ներհուն
Աղօթք մ'ունիմ եւ նահասակ հերոսներուն... :

Աղօթք մ'ունիմ եւ նահասակ հերոսներուն...
Երբ կը մտնիս այդ ցոյներն ալ քըրքըռացող...
Լուռ աղօթք մը՝ արգադեցիկ ու մընայուն,
Հոգիս չափ մնւր ու զիտուր. ո՛հ, ոսկեճող
Երբ կը մտնիս այդ ցոյներն ալ քըրքըռացող... :





ԱՐԻՒՆ...

«Արեան ճապողիկներ . . .
Ահա՛ ազատութեան ճանապարհը . . . »

Արիւն կը հրնչեն, արիւն . . .
Շեփորները՝ ազատութեան փայտաւորիկ զինուորներուն,
Կը հրնչեն, կը հրնչեն ու կը հրնչեն . . . :
Ազատամարտի ռազմադաշին վրայ
Զինուորներն ալ արդարութեան բանակին . . .
Կը հրնչեն՝
Շեփորները իրենց լլոփի հաւաստին . . . :

Արդարութեան կոչն է . . .
Որ կը քարձաւնայ սաւառնաքել . . .
Ազատութեան շեփորն է,
Որ կը հրնչէ շունդալից . . .
Արիւն . . . :

Արիւն, արիւն կ'արձագանգըրի
Լեռներուն վրայ, ու ձորերուն մէջ ցրարբի . . .
Բրդուրներու քարձունքը,
Ու ծրնակներուն խորը կանաչագարդ . . .
Դաշտերուն մէջ, ու բլրնութեան գոգը . . .
Ամէ՛ն, ամէ՛ն կողմ . . . :

Արիւն կ'երգեն, արիւն
Թշուղները երամ երամ եւ գոյնըգոյն . . .
Կ'երգեն վրձակները ֆաղցրանքազ,
Կ'երգեն սասղերը արծաթաշող . . .
Կ'երգեն ձայները բլրնութեան . . .
Կ'երգեմ եւ ես
Սիրով մ'անհուն
Արիւն . . .
Զի կ'ըզգամ թէ հոն է արդէն
Ազատութիւնն . . .

Արիւն կը կրկնեն, արիւն
Ծաղիկները՝ զարնայիկի պերճ դաշտերուն . . .
Վրձակները՝ ռազմադաշի հովտերում . . .
Պուրակները, քաղաքները հովանոս . . .
Թշուղները եւ անտառի լսուէրոս . . .
Եւ զեփիւռն ալ, սիւզն ալ, հովն ալ . . .
Փոքորիկն ալ ո՛հ, ամենի ովկեաններուն . . .

Արիւն կ'երեփնեն, արիւն . . .
Հերոսները ազատութեան զինովցած,
Զինուորները արդարութեան բանակին . . .
Դիւցազները գաղափարի յաղթութեան . . .
Կ'երգեմ եւ ես,
Սիրով մ'անհուն
Արիւն . . .
Զի կ'ըզգամ թէ հո՛ն է արդէն . . .
Ազատութիւնն . . .





ՊԱՏՇԳԱՄԻՍ ՎՐԱՅ . . .



Պասըզգամիս վրայ նշատ էս՝ անբարբ
Դիսեմ յոյսերուն պարզ օղային,
Որ դեռ հռակ ցոյժով մը ջիւն ո՛հ, հանդարս
Հորիզոնին վրայ շողան, հրդեհին . . .
Հրդեհեն ծովն ալ բիշ, անծայրածի՛ր . . .
Հրդեհեն երկինք եւ բլրա՛րբ ողջուն,
Հրդեհեն ծաղկունք փափուկ, երկնածիւր . . .
Որով փրս մ'ունին այնքան դողդոջուն . . . :

Պասըզգամիս վրայ նշատ էս, կարի
Դիսեմ հեղատան առուն՝ որ հեռո՛ւն
Օձի մը նշանն չոյն երկարի . . .
Դառնալու համար ակին այն անհուն,
Որ մերք ինծի պէս հրդեհի, վառի . . .
Մերք աղելով եւ մերք խաղաղի . . .
Ծաղկներուն պէս տա՛ փարդափառի,
Որով կեանք մ'ունին վաղանցուկ, շեղի . . .

Պասըզգամիս վրայ նշատ՝ զո՛ւն համակ,
Պիշ ակնարկներն սեւեռած հեռո՛ւն,
Դիսեմ երկնքի ամպերը ձերմակ,
Որով իմ հոգոյս պէս մերք բլրաբոռն,
Երկնքի վերջին դիւրանքին ի տես . . .
Ո՛հ, հրմայք մ'ունին . եւ էս ել մի փիշ
Դիսեմ վերջապան .-ի՛նչ չըմաղ հանդես . . .
Գերագանգորհեմ, լիալոյս մոգից . . . :

Պասըզգամիս վրայ նշատ՝ սփրօրեմ . . .
Չեմք ծրնօսիս, անյո՛յս, երազե՛ւն . . .
Խախտը անցեալիս կառչած համօրհեմ,
Դիսեմ հարեմեաց երկինքն ամազուն,
Որ բիւր յոյսերով պրճնւած անձառ,
Բիւր բիւր շողերով ա՛հ քիչքիչ՝ հիմա
Ան ինձ կը բռնի ոսկեղեմ շուրջառ . . .
Նուրբ, երեւային, երազահրմայ . . . :

Պասըզգամիս վրայ նշատ՝ յոգնաբեկ
Դիսեմ հայրենեաց շենքերը հուրի,
Դիսեմ Եփրատ՝ որ կարելւած, հե՛կ,
Տշխուր աղբու մ'երգե, փրփրփրի,
Դիսեմ Տիգրիսն ալ, Արաքսն ալ, անձեւ
Եղերգութեամբ մը, որ յառաջ կ'երբան . . .
Հիւր ուղիներե, զընկերու կարծես
Իրենց հայրենի անարիւն ճամբան . . . :

Պատշգամբս վրայ նրսած՝ Հայրենիք
Ո՛հ, ես Հայրենիք կ'երագեմ ի գուր,
Ուր ո՛հ, բուն միացն կ'երգե երջանիկ...
Ուր դավաւաններ, շիրիմներ ջրխուր...
Կը սրգազարդեն կուրծքն անոր, ափսո՛ս,
Ուր կըրակ, արիւն, հուր եւ սաք մոխիր
Կ'այրեն Հայորդոյն ոսքն, արիւնսնոս
Եւ որուն կուրծքն ա՛յ կեանք չի բըղխիր...

Պատշգամբս վրայ նրսած՝ ես դիտեմ
Մայր-Հայաստանը անբող աւերակ...
Իր բազմազարդ դեմքը ջրխաղեմ,
Հալէն կուրացած աչերը՝ կրակ...
Ռոնցմէ շատ սաք արցունքներ Ասո՛ւած...
Կը հոսին անվերջ, եւ ո՛հ, Հայորդին՝
Որ կրքնած անոր կուրծքին դաշունուած,
Կ'երագե իր սեւ ապագան մըքին... :



ՈՐԼԵՒՈՐԸ

—→○○←—

Գիշերային մըքուքիւնը արհաւիրոս...

Կը մարմնանայ համօրէն...

Եւ անցորդը՝

Ուղեւորի ցուպը ձեռքին...

Հռո իշնքանայ իր ճամբէն...

Եւ մերք,

Կանգնելով ուղիին մագառոտ անց/երուն մօտ.

Հռանի աղօտ ու հեւացող նըշոյցներուն տակ.

Կը դիտէ նա, ինքնամոխի

Հստեւերու մեռնող պարը դիւային...

Եւ մերք...

Յընուածի մը շարժումներով զարարող,

Յուսահատ արբեցողի մը յատենով անուշ

Կը խօսի ինքնիրեն...

Եւ յետոյ...

Վըրդոված՝ տագնապալից

Իր ճամբան կը շարունակէ... :

Գիշեր է...

Սնաւոր եւ պակուցի՛ց... :

Լիալուսինն արծաթէ,

Մըքուքեան մեջ.

Վայրենապէս զեղնիկ...

Երանալիսն բան մը կուտայ ճամբորդին...

Եւ վրտակն ալ,

Ի՛ր փնփնի մէջ մանկական,
 Տըխուր երգ մը կը յօրինէ ցայգային,
 Եւ երբեմն ալ բռնէ,
 Աւերակ աշխարհներու այդ դժխոն եղերգայ,
 Հեռաւոր մոխրացած աւերակներուն մէջէն,
 Ողբանշունց կը մահերգի
 Մեռեալսի պընուքեան անհուն քայլածը... :
 Մինչ անցորդը տարագիր,
 Արիւնի ու գոլումի աշխարհներէն ուղեւոր,
 Ի՛ր զընացփն մէջ
 Ռժաւապառն ա՛յ, կը նըստի շուն,
 Աղբիւրին մօտ ճանապարհին,
 Ռուն երկայն ճառագանջը փայլող մարդը...
 Կարծես ֆիլ մ'ալ | |
 Երագեղու պէտք կ'ըզգայ... :
 Աղբիւրին ջուրը գոշալ...
 Աղբիւրին ջուրը՝ մաքուր, ախանալիս,
 Ռուն այնքան բոխք ունի նա,
 Զովացընէրու հաւար իր սրտին կըրակը անշեջ գեղեցիկ,
 Հիմա անոր՝
 Այդ ապաքանիս փստարանի ուղեւորին...
 Համակ արիւն, ախիւն, արիւն կը թռի...
 Ու ստիպումով,
 Ամբողջ գիշերը
 Արհաւիրքներով շեցուած այդ մարդը
 Ամէն ինչ արիւն կը տեսնէ... :
 Արիւնի գէտ մ'է կարծես ստոռին,
 Որ կ'անցնի իր մօտէն մահերգակ եղերգութեամբ մը,
 Արիւնի հոտ մը կը բերէ կարծես գեղիւնը հիմա, :
 Որ փրկելով կանցնի իր մօտէն,

Յոգնած ուղեւորի մը պէս.
 Թըղոններ արիւն կը հախերգէն կարծես...
 Ու այս ստիպումի արհաւիրքներով...
 Եւ կ'երկարի ծառի մը տակ
 Ու կը նիւնէ անով շի... :

 Կարծես իր շուրջ
 Դիակներ, դիակներ, դիակներ կան արեամբ շաղախուած,
 Կարծես իր շուրջ...
 Մարեր կան ողբացող, ֆոյրեր կան վիրաւոր,
 Երեսասարդներ՝ ըստրկօրէն դաշունուած...
 Եւ ինք...
 Գերեզմանոցի մը կարծես...
 Ըստերներուն հետ կը խօսի գայրացնած...
 Բաւերը մութ, կըցիլոտուր եւ
 Եւ մերթ,
 Այդ բաւերուն հետ դողդողացող հառաչներ կը թռնին
 Ի՛ր ծերունիի կուրծքէն գերեզմանուած...
 Ուր դառնացած կեանքի մը անյուստիւնը կը տրեւ միայն :
 Ու հո՛ս, գիշերին գոգը...
 Միկնէ արշաղոյս...
 Ուղեւորը կ'երագէ իր Հայրենի օձախը...
 Աւերակ, աւերակ, աւերակ...
 Եւ արեւմազին,
 Դողդոջ, անախարհում...
 Կարծես կ'ստնէ իր փափրի ցուպը...
 Ու ճամբայ կ'ելնէ...
 Հասնելու հաւար... անգուշուծ Հայրենիք մը... :



ԱՐՇԱՆՈՅԱՐ ՕՐ ՀՆԵՐԳՈՒՆԵՐ

Արդ տխար ինչ երգե ղոռին,
Սարեկներն աչ երգեն համայն...
Իմ հոգիս ե ղոռ միմիայն,
Գրգռանկներուն հետ գեղիւնին... :

Երգե առոռին եւ ղուսաշող,
Տըխտը շեշտի մը քախտագին,
Լուսաքեղուն արեւագին...
Մեքանադիկ երգը մաշող... :

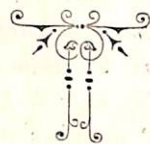
Երգեն կոյսեր եւ մանկիւնիսի,
Երգեն քոռունի եւ քոռունիսի,
Երգե վրասին աչ մըշտանու...
Երգն Արաքիսի տուր եւ միւսիսի... :

Արդ ամեն քան ղոռ կ'աղօթե,
Հոռին արիւնգն աչ երգ, ղոռ
Երգեն մարդ աւսդերն եւ հոռ...
Բայց իմ հոգիս սեւ, աղօթ ե... :

Երգեն ղերիւն, քոռունի ամեն,
Ամեն քան երգ մ'ունի հիւն,
Երգ մը սիրուն, հոգեհրմայ...
Բայց իմ գրգռը երգերս ղոռեն... :

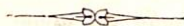
Եւ իմ հոգիս ղոռ, ամաղօթ,
Արաքիսին երգ մը ղոռին...
Գեթ մեկ մեկ մը ապաշտի...
Ու իսկուն մը վեհ, ամաղօթ... :

Եւ երգներս իմ ուղեք...
Լոյս, երգ, ծաղիկ, գեղիւն եւ աղ,
Թոյլ մը ղոռին ինձ եւ հրմայ...
— Զի ղեւ կըրնար եւ աղօթ... :





ՀԵՇՏ է...



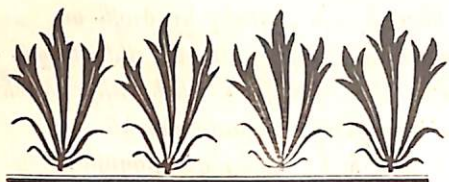
Հռահայիկն յոյսով հեշտ է ինձ գալ ման,
Անջրպետին մեջ անհոն, անասնուն...
Յաւես հեշտ է ինձ դիտել յաւառող,
Ձիւն աստղերը առկայծուն մաշող,
Որով խօսքս, զոգոյն՝ խաւարին,
Առհայտայտ ծոցը խաւարին... :
Ոհ, ինչպիսի հեշտ է միշտ յուրքը դիտել,
Եւ յունկիկն ալ շողերն ոսկեքել,
Որ միւնէն աշխարհ երկարին թաղիկ...
Յոյզերով զխառն եւ մեղանդիկ... :
Ինչ սիրուն, ինչ հեշտ է ինձ ոհ, յրասակ
Դիտել աստղերը՝ որ սիրտ մ'ունին տալ
Ինձ պէս բաբախուն, եւ ինչ հեշտ է դեռ
Բուրասանին մեջ ըրալ սեր-թիթեռ... :

Ինչ հեշտ է այո՛, դիտել եւ ծովն ալ,
Ուր հիւանդ հոգիք թաղանձ մեղանալ... :
Եւ ահ, հեշտ, քաղցր է դիտել միշտ, անհե
Փրշող գեթիւնը՝ մեղանդաօրէն... :
Այո՛, հեշտ է եւ դիտել գոյնը գոյն,
Խաւարող ծաղիկներն իմ հոգոյս հանգոյն,
Որովն վրայ լռիկ, թրոթրոտն աներկայ... :
Պաշտօնն ալ ինձ պէս իր միշտ ողբայ... :
Ոհ, ինչպիսի հեշտ է եւ երբ յալիք,
Տրիտը յոյզերուն ըրալ խաղաղիք... :
Կապոյտ, յաւառիկ հորիզոնէն վար
Թափող ցոյլերը դիտել հեշտ է յար,
Եւ այո՛, հեշտ է զարնան օրօրուն,
Դիտել երկնային պարը յոյզերուն...

* * *

Բայց ինչպիսի զխառն է աւաղ, կեանքին
Դիտել միշտ անցած ժամերը անգին... :





ԱՍՈՒՊՆԵՐ ...

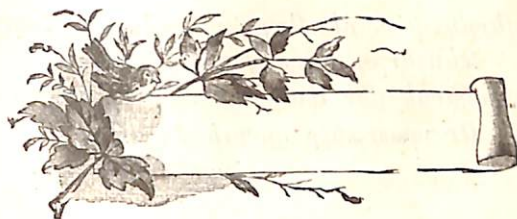


Ասուպները հըրաքեւ...
Ո՛հ, երբ մարին իրմայի
Զինջ կապոյսին վրայ քեքեւ...

Դողդոջ կայծէ՛ր հըրեղեհն,
Որ կիսապոյս երկընթի...
Անհունութիւնն ո՛հ, պեղեն... :

Եւ ասուպներն հըրոսեալ...
Լուսաբաղձիկ, դողդոջուն
Նըշոյցեն ցոյ՛ք մը դարձեալ,

Երբ մի առ մի ո՛հ, մարին
Տալով սիրոյ մի ողջոյն...
Երկնից կապոյս կանաւիւն...



ՊԱՏԳԱՄԸ



Խրիմեան Հայրիկին

Ձեռներդ վե՛ր, ձեռներդ վե՛ր Հայո՛ց Հայրիկ,
Ձեռներդ վե՛ր, ու մընայուն,
Բազկասարած դու աղօթե միևանորիկ...
Որ վիշտերը ցըրուին Հայուն,
Հայո՛ց Հայրիկ... :

Ձեռներդ վե՛ր, ձեռներդ վե՛ր Հայրի՛կն Հայոց,
Դողդըղացող ու երերուն
Ձեռներդ վե՛ր, եւ աղօթե արժանոյ հոծ,
Որ յոյգերը ցըրուին Հայուն,
Հայրի՛կն Հայոց... :

Ձեռներդ վեր, ձեռներդ վեր Հայո՛ց Հայրիկ,
Ձեռներդ վեր, սիրով մ'անհուն
Ո՛հ, աղերսեմեր Աստուծոյն ճայնով լրոշիկ...
Որ պատահե՞ր ցորուի Հայուն,
Հայո՛ց Հայրիկ... :

Ձեռներդ վեր, ձեռներդ վեր Հայրի՛կն հայոց,
Ձեռներդ վեր, ու երեւուն
Գրողիս ռե՛կ, վեղ բրունե յոգնած, աչերդ անբոց,
Որ խաղաղի սիրտը Հայուն,
Հայրի՛կն Հայոց... :

Ձեռներդ վեր, ձեռներդ վեր Հայո՛ց Հայրիկ,
Ու բառերովդ սիրագեղուն...
Բազմասարած դու աղօթի միմառորիկ...
Ու նոր պատգամ մը տուր Հայուն,
Հայո՛ց Հայրիկ... :

Այդ պատգամը խիկդ քո՛ղ ջրղայ Հայրի՛կն Հայոց,
Այդ պատգամը քո՛ղ ջրղայ յոյս...
Թըմբի՛ւ մ'անուշ քո՛ղ ջրղայ խղճ, քո՛ղ ոսկեգոծ
Չրղայ պատուեր մը շնորհաբոյս,
Հայրի՛կն Հայոց... :

Այդ պատգամը աղւոր բառեր ջրղայ Հայրիկ,
Մեզ հոգիի բռնաբռնումներուն
Արձագանգը՝ երազներ ալ ջրղայ, հերի՛ք
Որ պատեցաւ սիրտը Հայուն,
Հայո՛ց Հայրիկ... :

Այդ պատգամը քո՛ղ ջրղայ քով Հայրի՛կն Հայոց,
Թո՛ղ ջրղայ ճեղ, ճեղ մը ոգւո՛ղ,
Թո՛ղ աղօթ մը ջրղայ յաւեհ, շանքը ամպոց
Ահեղասասես եւ մըրըրկող,
Հայրի՛կն Հայոց... :

Այդ պատգամը կարօս ջրղայ Հայո՛ց Հայրիկ,
Ո՛չ ալ ցոյք մեր խղճերուն,
Թո՛ղ որոտում ջրղայ, կայծակ եւ մըրըրիկ...
Ո՛հ, քո՛ղ արցունք ջրղայ Հայուն,
Հայո՛ց Հայրիկ... :

Այդ պատգամը քո՛ղ երգ ջրղայ Հայրի՛կն Հայոց,
Բառ մը անուշ, բառ մը դիւքող,
Այդ Աստուծոյ այդ պատգամը յաւեհ մերոց...
Ազատաբիւն, Մէր ջրղայ քո՛ղ,
Հայրի՛կն Հայոց... :

1 Յունվար 1907





ԿՐԼԻԿԵԱՆ ԱՓԵՐ...



Մութին մեջեն...
 Դեռ կը գոռան ալիքները ծովափին,
 Ծովափին՝
 Որ կը շիկնի հրպարս կոյսի մը նըման,
 Եւ կործի կռսայ
 Ալիքներուն այն ամենի ու դաժան...
 Որով ոռած,
 Լեռնանըման, պակուցիչ,
 Եւ հալածուած՝ գիշերի
 Մրրիկներէն անարկու...
 Կասդած ծովուն մըջաշէկոծ սահմաններէն հեռաւոր,
 Մրրկաքեւ՝
 Կուզան քաղխի
 Հայրենիքի շնչաքաց կործիին ջնաղ, աւագո՛ւս . . .

Մութին մեջեն...
 Դեռ կը գոռան ալիքները ծովափին,
 Ծովափին՝
 Որ կը շիկնի հրպարս կոյսի մը նըման... :
 Ու հայրենի այդ հողերը,
 Հին դարերու պաշտամունքով օրհնըւած...
 Յուրս սարսուռ մը կ'ըզզան կարծեւ

Այո՛, հրպարմէն ալիքներուն,
 Որով փըշուած,
 Եւ մաս առ մաս...
 Կուզան խրոտի՛նով լեզրներու
 Դառնացած սիրեն Հայրենիքին... :
 Կուզան, կուզան հեռուններէն
 Կոհակները այդ մըքամած...
 Յօրիկերու մըքառքեան մեջ
 Ե՛րզը ծովուն, Ե՛րզը ծովուն...
 Հայրի երզը՝
 Ալիքներուն, մրրիկներուն եւ գիշերին... :
 Կուզան, կուզան հեռուններէն
 Յօրիկերու
 Ե՛րզը ծովուն, Ե՛րզը ծովուն... :

Մութին մեջեն...
 Դեռ կը գոռան ալիքները ծովափին,
 Ծովափին՝
 Որ կը շիկնի հրպարս կոյսի մը նըման... :
 Առշադյար հեռո՛ւ ե... :
 Փըրփըրադեղ ալիքները խեղալեղ
 Կը լեռնանան, կը լեռնանան, անջրոյի
 Անապասին մեջ ինչպէս
 Չոր աւագը հըրացած...
 Ու գիշերը կ'իշխէ միայն
 Այս գայրագեւած սարերուն... :
 Առշադյար հեռո՛ւ ե... :
 Հեղինէ մագիլը ալեաց
 Հեղինէ մագիլը մրրիկներուն երթեմի...
 Կարմիր օրեր կը գուժեն կարծեւ,

Ու թրոշունները

Կը տալերգեն ողբաձայն՝ կարծես՝

Վաղուան տոնին տխուր երգը վայրի...

Ու աղիներն կասեցան ծովուն...

Իրենց արիւնոտ ետեւերին մեջ, կարծես կը ձուլեն

Վաղուան դաշտն Հայրենիքին...

Աւշադրար հեռու է դեռ...

Մութին մեջեն...

Դեռ կը գոռան աղիները ծովափին,

Ծովափին՝

Որ կը շիկնի հըսպարս կոյսի մը նըման...

Վայրի ծաղիկներ

Ինկած գոգը կոհակներուն մոլեգնած,

Ինչպէս կասեցան փեսին կուրծքին վրայ...

Հարս մը ծաղկախարս,

Կը դողդոջէն անհետնէ...

Ու ծովուն

Թոյն-մոլորակներն խրոչում բոյսերը վայրի

Աղի աղի կ'ոտոտեն...

Փոքորիկը գիշերին ողբաձայն,

Եւ եղերգը, ճիշդ ամբողջ՝

Թրոշուններուն՝

Փոքորիկաշունց գիշերներուն,

Միանըւազ

Կը յօրինեն վայրի երգ մը

Անեղաշունց, ողբանըւազ...

Աւշադրար հեռու է...

Մութին մեջեն

Դեռ կը գոռան աղիները ծովափին,

Ծովափին՝

Որ կը շիկնի հըսպարս կոյսի մը նըման...

Ու կուրծքի վրայ

Աղիներուն այն ամենի ու դաժան,

Որով, ուռած,

Լեռնանըման, պակուցից,

Եւ հաշածուած՝ գիշերի

Մորիկներէն տխուր,

Կասեցան ծովուն մը շատե՛րտ տանակներէն հեռաւոր,

Մորկաքեւ՝

Գուգան բնակարան

Հայրենիքի տա՛ն, լուսաբաց կուրծքին...

Դաշտնում, արիւնոտ...

Ծովափին...

Հիւր գիծերն ալ ցամաքին,

Որ գիշերի մը քուրքեան մեջ կը տարաւան, կը շուռնայ

Ա՛յ աւելի արհաւիրներ կ'ազդեն, նըժդեն

Եւ տուրքներուն տա՛ն գիշերի

Աւշադրար հեռու է...

Մութին մեջեն...

Դեռ կը գոռան աղիները ծովափին...

Ծովափին՝

Որ կը խոխոյ խաբում կոյսի մը նըման...



ՎԵՐՉԱԼՈՅՍ Է...



Վերջարյս Է. հոռւի ցոյթեր արեւուն,
 Հեւեւուն՝
 Մարեռ մօս մերք հըրդեհին, բրորնկին
 Մեր կեանքին՝
 Ըղձանքներուն, տեղանքներուն պէս յաւեհ,
 Ո՛հ, անհեհ
 Եւ յոյզերուն, երազներուն պէս զրնոյն
 Մեր հոգւոյն... :

Վերջարյս Է. երազներն պահն անուշ...
 Բոցանոյշ
 Վերացումի տ՛ւրք վայրկեան, ուր կիսարյս
 Իմ հոգւոյս...
 Պատանքները սեռութեան մէջ կ'անհետին,
 Ու հոսքին...
 Արհաւիրքը իրապէս անօրէն՝
 Հանօրէն... :

Վերջարյս Է. մութը կարծես կը հոսի
 Մի կուսի
 Ըսինքներէն. մինչ արեւը՝ սարեւուն,
 Երեւուն
 Ըստերներուն հետ կանհետի, ու ողջոյն,
 Պաղպաղուն
 Ստղերն երկնից կը պըրպըրան հեւ ի հեւ,
 Մեր վերեւ... :

*
 **

Վերջարյս մ'աչ կը հըրդեհի հոգւոյս մէջ,
 Լճւո, անշեջ
 Վերջարյս մը սիրոյ, յոյսի, երազի,
 Ուր նազի
 Անուրջներուս ոսկի աղբիկն համակ հուր,
 Եւ ո՛հ, ուր
 Մարեռ մօս բոց մը միայն փողփողի՝
 Քերթողի... :





ՄՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵՆՉ

Քոյր իմ

Մոքը սիրեր է դուրսը,

Մոքը՝ անկիւք, սաւսաւ, քախծոս, մահաքոյր...

Պասուհանքս քա՛ց...

Ո՛հ. ես ընկեղ կ'ըղձաւ լուռ,

Խաւարն անքո՛ղջ գիշերին՝

Հոգեսարսուռ եւ ցաւասանջ

Տառապանքի երազներով

Անհունճօրէն խանձարուռած... :

Սիրքս կ'այրի՛...

Էռթիւնքս կը մոխրանայ հաւօրէն,

Էռթիւնքս՝ քոյր, ախսագին, վիրաւոր... :

Պասուհանքս քա՛ց,

Սիրատուն քոյր.

Որ՝ ես կարենաւ ծըծել մաքուր

Թախծոս ցոյները լուսինն,

Որ հիւնա...

Տարփաւորի մը սիրտսէնջ նայուածքով.

Լուսամուտիս անխաւաքոյր ճեղքերէն,

Դեպի ո՛հ ինձ կը նայի, ինձ կը նայի...

Պանդխտօրէն

Դեպի ո՛հ. ինձ կը նայի... :

Քոյր իմ

Մոքը սիրեր է դուրսը... :

Դիշերի սեւ. մահանոյշ

Երազներուն՝ ես

Տենչը ունիմ ո՛հ, նորէն.

Իւ կ'ըղձաւ ըզգալ ջոշափը

Անոր մըռայլ մասներուն՝

Իմ ծանրացած ու կարմրած կոպերու... :

Ջրղի՛կ մըն էր, որ քրոսւ քոյր,

Պասուհանքս առջեւէն,

Կ'ընդունաւ եւ ասկէ, հո՛ն, մութին մէջ,

Տաւալով քսուել մ'հեռացող...

Ջրղի՛կ մըն էր, որ քրոսւ... :

Պասուհանքս քա՛ց,

Որ կարենաւ դիտել ես քոյր, անաղակ,

Դաշանըխարն աւ՛ հեռաւոր,

Անայի՛, ինչպէս հոգիս...

Որ կարենաւ քոյր,

Յոյց տալ լուսնակ քրոջքս.

Կուրծքիս ներքեւ փոքորիկով

Անասնձ ուրիշանք փոքր,

Որուն ուռած աղիւնները հեւքով դի,

Որով կուգան քաղիւղ հոգւոյս իմ մաշող

Ափովներուն անտէր,

Կ'ուզեմ որ ա՛ն, հիւնա՛ հիւնա՛

Պատրի՛ն, պատրի՛ն մահագոծօրէն,

Թափեալ հաւար զոգը մըռայլ գիշերին,

Որպեսզի հոն . . .

Տարրաշնչունի, անհասան համարեմ . . . :

Քոյր իմ

Մոտքը տիրեր է դուրսը . . . :

Բան մը չե՛մ ուզեր . . .

Թո՛ղ որ միայն գիշերին հետ մեկի պրըլլելիս,

Եւ մութին հետ զրկւնդիստունութիւն մը տեւորեմ . . .

Հեծեմք ու շանք . . .

Միկնէր որ ա՛յ,

Թաւ աղունկներն իմ կեանքին

Յանքին . . .

Միկնէր որ,

Եւ յագեւամ մութի աննիւթ եւ արշըրոտ նեղսարեւ.

Չուզեմ ծրծել եւ անյագ, ցրւորուր

Ո՛հ, միկնէր որ,

Սա՛ որդակաւ գիշերի,

Անհունօ՛րեւ մը աշտանած ու անծանօթ կոյտերուն

Ըսիկներէն մը քածոր . . . :

Պատահաւրս քա՛ց,

Վե՛ր առ եւ փարագոր

Սիրոյ մը քագոյն երագներուն,

Որով դուրսը,

Գիշերի կոյտերը կը ձուլեն անխընայօրեւ,

Սրտիս այրող բոցերուն

Խառնելով նստել,

Ամբո՛ղջ հըրայրի

Իրենց հազարաւեց հոգիներուն, սերերուն,

Որով անե՛ն վայրկեան պիտի բեղմնաւորուէին,

Եթէ զսնկին արգանդ մը՝

Չանոնի պըտաւերոյ . . . :

Քոյր իմ

Մոտքը տիրեր է դուրսը . . . :

Գիշերին մեջ .

Եւ մըքութեան աստղոյն

Սրտապրըծաւ քագիկին շուրջ, իբրեւ մի քուր,

Իմ սրգազարդ իրաւունք մեղանոյ . . .

Ո՛հ, աղօթներ, երգեր, անյո՛յս

Թըշտառ ու ապաքախս հոգիի մը տառապող

Թախծերգը՝ անհունօ՛րեւ պաշտելի . . .

Ողբանքաւ ո՛հ, կը սիրեմ տաղերգել . . . :

Չի մութ է եւ իմ հոգին,

Մըքաւած է իմ սիրտը՝

Սիրոյ դաշտնովն դաշտնուած՝ անքուծելիօ՛րեւ . . . :

Ու սեւ երգ մ՛ես ըրաւ կ'ուզեմ,

Սեւ աղետ . . .

Սեւերու մեջ փաթարած,

Սեւերու մեջ փերքաւ

Մըքութիւնը՝ իմ սեւ կիսակիս խոխոյն . . . :

Քոյր իմ

Թո՛ղ որ մոտքը տիրէ դուրսը,

Մոտքը՝ աննիւթ, տարաւ, քախծո՛ւ, մահաբոյր . . . :





ԻՆՉՈՒ ԶԵՄ ԶԳԱՐ . . .

Կը փրփրիկն ծաղկունիք երկներանգ, եւ բխր
Ի դձերն իմ հոգւոյս, սե՛րդ՝ աչ քո աւանդ . . .
Բայց ո՛հ, ինձ անոնք չունին հըրապոյր,
Զի կ'ըզգամ թէ ես կ'ընկճըւիմ հիւանդ,
Այդ երանութեան ծաղիկներէն՝ վառ
Զի հոգիս մերթ թոյգ, մերթ յոյգ մ'ե խաւար . . . :

Կ'ըզգամ թէ յոյսերս կ'ունճանան անյոյս,
Եւ երազներս աչ կ'ըսանան ձեռ, թոյր,
Սիրոյ ովիկանին վրայ մըրրկայոյգ,
Ուր կեանքը՝ սիրոյ դէկին անձնասուր . . .
Կը դիմե ափունիք մը ո՛հ, հեռաւոր
Ի տեղերում, հանգըրճան մը նոր . . .

Կ'ըզգամ թէ անուշ է եւս մայիսի
Գեղեցեղը թռչնոց, ախաւիկն դայլայդ,
Կ'ըզգամ թէ սիրքս կայրի՝ մեկուսի,
Անտո՛ւս եւ փաղցր սիրով, մ'անայրայդ
Կ'ըզգամ կեանքս աչ դեռ լուռ կը նսգի,
Զերդ հաշած, մաշած թոյր մը երագի . . . :

Կ'ըզգամ արեւն աչ նուրբ ցոյներով լար
Կ'ողողէ աշխարհ. փարդերն ու նարկիս
Կ'ըզգամ թոյր կ'առնեն միշտ արեգէն վառ,
Ինչպէս սիրասեց իդձերը կեանքիս,
Ինչպէս երազներս ու սրտանկներս աչ
Ուռնցմով կ'ուզեմ դեռ ապրի՛լ, յուսի՛լ . . . :

Կ'ըզգամ ամե՛կն բան թոյլ մ'ունի գարնան,
Ամեկն բան երգ մ'ե, բանաստեղծութի՛նն,
Հըրաշալիք մը. իսկ պատկեր մ'ունայն՝
Յոռեփեռութեան սիրահար մարդուն . . .
Երազահըմայ բայց կեանքիս ճրկար,
Անցնիլն ո՛հ, արդեօք ինչո՞ւ չեմ ըզգար . . . :





ՀԱՅՈՒՆԻԿԱՆ ԱՂՕԹՔԸ

(ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ ՎԵՐՋ)

Վրչի խոր կոսսանքով մը՝ դաժանօրէն՝
 Եւ ընթոսացողի հոգիով մ'առնասիւսն,
 Արցունքի իրնարը ձեռքս...
 Դարձեալ քեզի կուգամ, Տէր,
 Տաղերու համար արիւնոս սրտիս երգերն ողբանքազ...
 Թըշուառ մանկութեանքս օրերը ջրիտուր,
 Ու վայրկեանները արիւնով յրդի,
 Որպէսզի այն կեանքը, որ սիրեցի ապրի
 Կեանքն ըլլայ լաւեւ ամէն Հայունիի,
 Ու խունկը՝ իմ Հայրենիքիս անտէրունց սեղանին...:
 Ինքնաւորութեամբ մ'եւ հաշտակամ,

Դարձեալ քեզի կուգամ Տէր,
 Եղերեղերու համար այն ամէնն. որ ես սեւայ,
 Եւ պատկերու այն բոլորն՝ որովք ըշտաւօրէն
 Իմ դրժբայիս Հայրենիքիս մըխացող աւերակներուն վրայ
 Կատարուեցան:

Լիւրձ եւ յուսահատ...

Դարձեալ քեզի կուգամ, Տէր,
 Ողբերգերու համար Հայունիին կեանքը,
 Որ պղծութեամբ սեւայ,
 Եւ Հայունիին,

Որ շարժական ճամբուն մէջ կ'իյնար...:

Ահաւոր վայրկեաններ՝ սեւայ եւ, այո՛,

Արիւնով ու առգով յրդի...

Ես սեւայ անգործաբար մանուկներու խլրտիլն՝

իրենց մօր գրկին,

Ու անոնց խողխողուիլը խրժողժաբար...

Ես սեւայ Հայունիներու առեւանգընիլն.

իրենց հայրերուն քով,

Ու անոնց պղծընիլը՝ իրենց եղբայրներուն մօտ...

Ես սեւայ պատանիներու մորթընիլն, իրենց մօր

ոսքերուն առջեւ,

Ու անոնց յուսահատ շարժումները գաշարուող...:

Անմեղ հոգիներու այրընիլը սեւայ եւ,

Ու անոնց աճիւնները մոխրացած...

Ես սեւայ ծերերու ըսպիսակաճեր գրգռիւններ

Մեկի՛, ցեխերու մէջ գրգռուած...

Ես սեւայ իմ եղբայրներուս դաժան մահը,

Ու անոնց կրտսերընիլը մաս առ մաս...

Ես որբեր սեւայ, որովք հայրենիքի աւերակներուն մէջին

Կը փաշէին ճօթի, մերկ ու միայնակ...

Բոյրեր սեւայ եւ, որոնք հաց-հա՛ց կ'աղաղակէին
Խեղդուկ ձայնով մ'օրհասականի . . .

Մայրեր սեւայ եւ, որոնք դառնակրակած մահը կ'երգէին,
Ու արիւնոս մասներով իրենց մազերը կը փեփսփէին
խօսաբար . . .

Հայրենիքիս ճամբուն վրայ, վիրաւոր Հայորդիներ սեւայ եւ,
Որոնք ինկած էին արիւնի այդ ճամբուն վրայ վասաբար . . .

Ծեր մայրեր սեւայ,
Որոնք իրենց զրոյթները կը ծեծէին մողեզնած,
Անխձեղով չարաչափ բայսը իրենց վերջին օրերուն . . .
Արիւնի մէջ խեղդըւած անմեղ հոգիներ սեւայ եւ,
Արցունք սեւայ եւ մանկութեանըս մէջ .

Եւ սեւայ այս բոլորը այդ
Մի՛ իմ հայրենիքիս դիւերիմ Աստուծո՛ր . . .

Որ չուզէիր լըսել իմ ֆոյրերուս մարդ հառաչները,
Ու անոնց վերջին բառերը կըցկրտուր . . .

Դու՛ որ չուզէիր լըսել
Իմ յուսահատ մայրերուս աղօթքը դառնակրակած .
Ու անոնց երգերը թախախտաց . . .

Դու՛ որ չուզէիր լըսել
Իմ ապաքափս հայրերուս սրբաճնչիկ լացը . . .

Ու անոնց հեծեծող հառաչները սրբաճնչով . . .
Մինչ եւ մըսիկ ըրի դառնօրէն,

Իմ Հայրենիքիս աւերակներուն վրայ բառող
Հալիւն բուի եղերերգակ փայերգներուն . . .

Մինչ եւ մըսիկ ըրի թրոյններու երգերուն զրբաճնչով
Ու Հայրենիքիս կուրծքին վեր քարձացող եղերական
նիւթերուն . . .

Եւ այս բոլորէն վերջն եւ որ,
Լըջի խոր կոսսանքով մը՝ դաժանօրէն՝

Ու ընթասացողի հոգիով մ' առնական . . .

Արցունքի քնարը ձեռքս,

Դարձեալ քեզի եկայ, Տէ՛ր,

Տաղէշու հաւար արիւնոս սրբիս երգերն ողբանըւագ . . .

Թըշուտ մանկութեանըս օրերը զրխուր,

Ու վարկեանները արիւնով յրդի .

Որպէսզի այն կեանքը, որ սիրեցի ապրիլ

Կեանքն ըրայ հաւա ամէ՛ն Հայունիի,

Ու խոնկը՝ իմ Հայրենիքիս անհերձեց սեղանին . . . :

.

Ասկէ վերջ քրծնող Հայունիին չըրաւ, Տէ՛ր,

Խրոյս Հայրենիքիս ազատ լեռներուն . . .

Չըրաւ ըստրուկ եւ անպատուած Հայ աղջիկը .

Դերութեան եւ ըստրկութեան անարգ չըրաւներուն քակ,

Վաստէն հեծող Հայունիին չըրաւ եւ .

Չըրաւ իր թրջնամիտներուն պիղծ սուրերուն աղօք

Ըստրկօրէն զրոյթս խոնարհող

Ու բռնաբարուող Հայունիին . . .

Չըրաւ, Տէ՛ր, Հայրենի ողիդ ճամբաներէն

Վասաբար զաղող ապագայ Հայ Կինը չըրաւ եւ,

Այլ կամք մ'ըրաւ, ու այդ կամքիս մէջ հաւան արիւն .

Սէ՛ր ըրաւ, ու այդ սիրոյս մէջ գերազանցօրէն Պայափի
եւ Յաղորդեան ոգին . . .

Թո՛ղ ծովի ափներուն խրոյմքն ըրաւ եւ,

Ու փոքորիկը դաժանօրէն ամենի ովկեաններուն,

Թո՛ղ անպերուդ մէջէն սուրացող շանքն ըրաւ, Տէ՛ր .

Թող Հայրենիքիս Ազատ Հայունիին ըրաւ եւ,

Ու փեսայիի հըրացանն ուսիս,

Եղբայրներուս հետ,

Մեր թրջնանոյն դիմկրոնիմ վայրագօրէն ու ճակատաբաց

Ու այսպէս ցոյց տալ իմ երկոց ու անպատշաճ
ֆոյրերու ,

Թե չըլիս աղիկ մ'ալ կըրնայ կրողիդ հերոսաբար ,
Թե նա էլ կարող է սուր եւ գեղի գործածել ,

Թե նա էլ կըրնայ կրողիդ դիւցազնաբար ,

Եւ փրկել իր դարերու անպատշաճ պատիւը . . . :

Թո՛ղ որոշուի ըրաւ անպերտ .

Ու փրկութեան նոր պատգամներ տալ

Ազաւ քուրճիկ թարմութեան յաղթական . . . :

Զօրութիւնով ու յաղթութիւնով լրդի .

Իմ Հայրենիքս Հերոսահին ըրաւ ես . . .

Ու եռագոյն դրօշը ձեռքս . . .

Կանգնած անոր անհամար աւերակներու վրայ ,

Կամքս կամք բաշխել իմ թշուառ ֆոյրերու ,

Եւ անոնց մեղկացած երակներու մէջ

Կրտսեր իմ երկար դրնել ,

Ու նոր ոյժ մը առնական . . .

Բոց տալ մարտ հայրենիքս ,

Ու այդ բոցերու հետ ես ալ բռնակցիմ . . . :

Հայրենիքս աւերակներու մէջէն ձայնող ,

Ու անոր հառաչներու մէջ դարձեալ կորսւող

Միութեան Ոգին ըրաւ ես ,

Ու այս բոցերէն յետոյ . . .

Վրջի խոր կոտորածով մը՝ դաժանօրէն՝

Եւ ընթացողի հոգիով մ'առնական ,

Արցունքի իրարէն ձեռքս . . .

Դարձեալ ես , Տէր ,

Քո սրբանշուր սեղանիդ առջեւ զաւ հոգիս պարզեմ . .

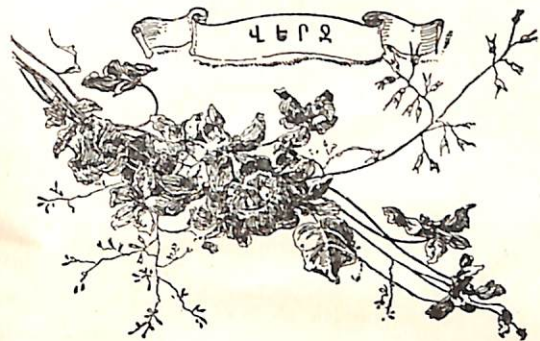
Թո՛ղ ձրպոսքս թշուառս արեան մէջ քարոզեմ ըրա՛յ՝

Ու իրարիս թելերն անոր ճապարակներովն հիւսում .

Եւ այսպէս՝ երգելով, Տէր ,

Դիւցազնօրէն՝

Մեռնիմ հո՛ն, ուր իմ Հայրենիքը կը սահմանէ . . . :



ՅԱԼԿ

Առաջաբանի վր' Գ. ՕՋԱՆԵԱՆԷ	5-10
Զօն	11
Քերթումներու	13
Քերթողի Սիրս	14
Խաթիսնի	19
Սրինգախարին...	22
Անճրեալին իրիկնամոս	23
Մհ, չեմ կրնար երագել	24
Անմոռանի...	25
Ազատութեան Գարունը	28
Ինձ համար մի' շար, մայրիկիս	30
Լուսնի տարիսնի (Հնչեակ)	31
Չուշալ իղձեր	33
Անոնց երգը...	34
Ինչ կա՞յ... (Տիեզերքին մէջ)	36
Եկու՛ր ըսի	37
Բռնաբարումները	40
Դերեգնաններ...	

Գիշերի Երգս	41
Աղոթք Հեռաներուն	43
Արիւն...	44
Պատգամիս վրայ...	46
Ուղեւոր	49
Արշարայսի Օրհներգումներ	52
Հեջ Կ...	54
Ասուպներ...	56
Պատգամը, Խրիստիան Հայրիկին	57
Կիլիկեան Ապիեր	60
Վերջարդս Կ...	64
Մթաթեան տենչ	66
Ինչո՞ւ չեմ գգար...	70
Հայունիին Աղոթքը (Սարսափներէն վերջ)	72

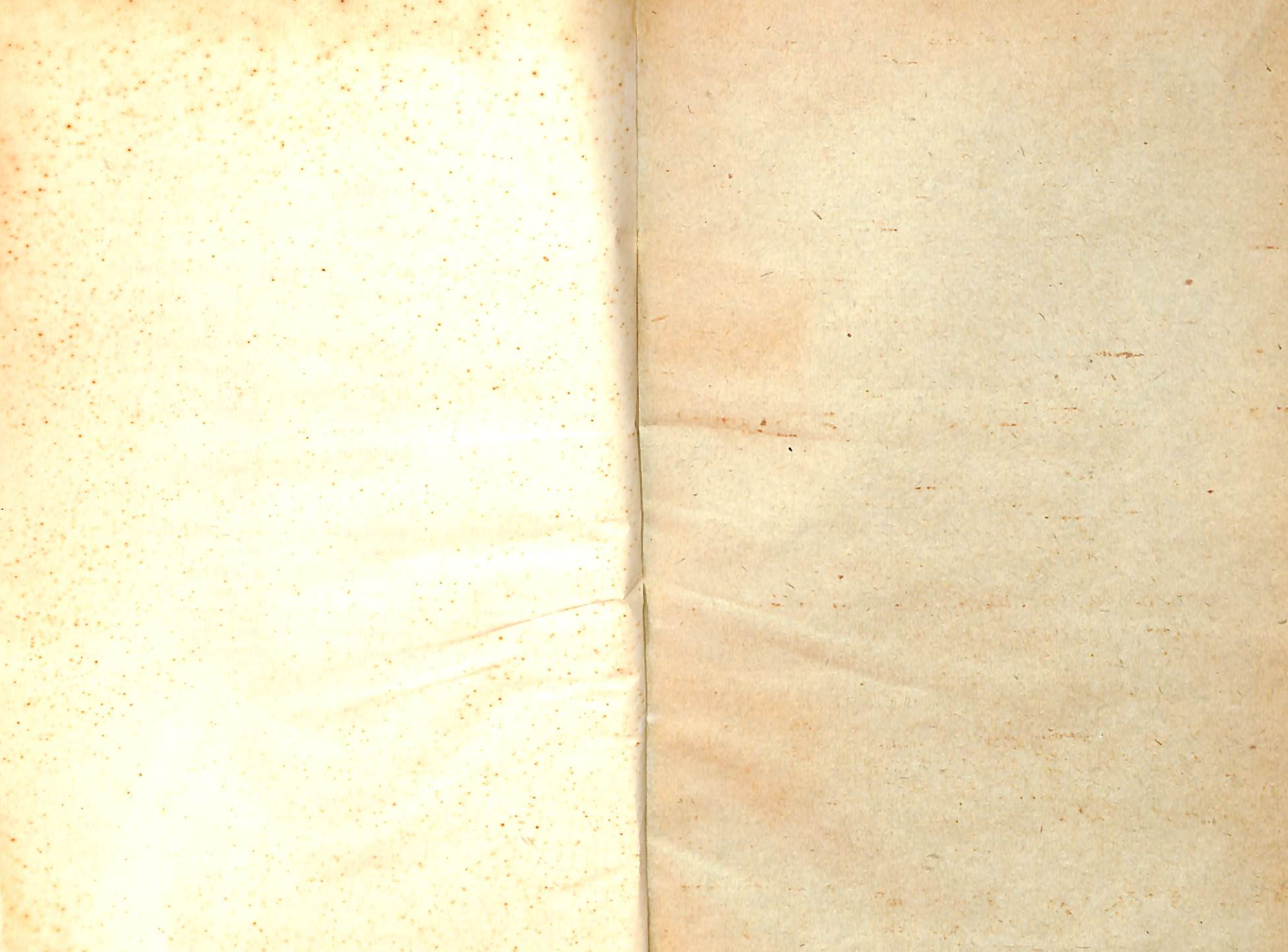
ՎՐԻՊԱԿ



Կը խնդրուի ընթերցողէն կարդալէ առաջ ուզիլի
հետեւեալ տպագրական սխալները :

Էջ	Տող	Սխալ	Ուղիղ
19	վերէն	2 րդ	հրպումը
21	վերէն	2 „	վերքէ,
23	վերէն	11 „	հանդարտ օրէն
23	վարէն	9 „	անիրաւում
33	«	6 „	դառնօրէն ...
39	«	15 „	սրտիում
42	«	10 „	երգ
45	վերէն	6 „	կ'երգէմ
45	վարէն	10 „	ովկեաններուն...
47	վերէն	8 „	լիալոյս,
57	«	1 „	Ձեռքերըդ
60	վարէն	1 „	կ'ըզգամ
62	«	12 „	կը դողդոջեն
63	«	11 „	դաշունում
25, 44, 76		հապաղիկ	հապաղիք





ՀՀ Ազգային գրադարան



NL0313616

24568

